

תקציר עקרי העמדות

1. הקיצוצים בתקציבים של מערכת ההשכלה הגבוהה, גרמו לנזקים חמורים. הם מפורטים במסמך. נדרשת תוספת תקציבית משמעותית. התוספת צריכה להיות גדולה יותר מהקיצוץ של חמש השנים האחרונות.
2. התוספת צריכה להתחלק לשני חלקים :
 - א) תוספת לתקציבים המיועדים ישירות לאוניברסיטאות, תוך הנחיה שיש להגדיל בצורה משמעותית את מספר התקנים, כדי לבלום את בריחת המוחות, לאפשר התחדשות הסגל תוך מענה למגמות מחקריות חדשות, ולאפשר הנחלת ידע לסטודנטים ברמה נאותה.
 - ב) תוספת משמעותית להגדלת קרנות המחקר, הן הלאומיות והדו-לאומיות, והן אלו העומדות לרשות המדענים הראשיים של משרדי הממשלה. במקביל יש ליצור קרנות מחקר במדעי הרוח והחברה, אשר יעניקו מענקים למחקרים בתחומים אלה.
3. תגמול דיפרנציאלי בין חוקרים פעילים יותר לבין אלה הפעילים פחות הוא רעיון חיובי, אבל שכר דיפרנציאלי הוא רעיון גרוע. התגמול צריך להתבצע באמצעות המסגרות הקיימות והמתפקדות היטב של ועדות שיפוט אקדמיות, ובאמצעות מענקי מחקר מקרנות, אשר תקציביהן יוגדלו ויגונו כאמור בסעיף 2. הקרנות, אשר תקציביהן יוגדלו, יסירו את המגבלה של אי הענקת תוספת כספית לחוקר, וזו תהיה הדרך לדיפרנציאציה.
4. מתן תגמול ייחודי לחברי סגל יוצאי דופן בהישגיהם הוא רעיון חיובי. הוא יכול להתבצע ע"י הנהגת התואר של "פרופסור ייחודי" (DISTINGUISHED), הקיים בחלק מהאוניברסיטאות, ומוענק ע"י ועדה אקדמית. הנושאים בתואר זה יזכו בתגמול ייחודי, גבוה במיוחד.
5. אין להנהיג שכר דיפרנציאלי לפי דיסציפלינות. זהו רעיון מרבה מדנים, אשר יביא רק נזק. העשרת חיי הרוח של החברה אינה חשובה פחות לחוסנה של החברה ולאיכות החיים בה מאשר העשרת החומרית.
6. בעיות ספציפיות הרלבנטיות לתחומים מקצועיים, המקנים מיומנויות פרקטיות לסטודנטים, ואשר בהן מצד אחד יש מרכיב מחקרי קטן יותר מאשר בתחומים הנמצאים בלב האוניברסיטה המחקרית, ומצד שני יש בעיית גיוס חברי סגל לאור השכר הנמוך המשולם לחברי סגל, דורשות פתרונות מיוחדים, אבל לא כאלה שיבואו מתוך תקציבי האוניברסיטאות ויפגעו בעיקרון של שכר אחיד לכל הדיסציפלינות.

פרופ' צבי ציגלר

יו"ר הועדה הבין-סנטית

1.3.2007

נייר עמדה

מבוא :

אנו מייצגים את הוועדה הבין-סנטית להגנה על העצמאות האקדמית, אשר נוסדה לפני חמש שנים, בזמן המאבק על שינוי המבנה הניהולי של האוניברסיטאות. הוועדה מורכבת מנציגים של הסנטים של שבע אוניברסיטאות המחקר, וכוללת אנשים מדיסציפלינות שונות: מדעי הטבע, מדעי הרוח, מדעי החברה ומדעי החיים. הוועדה מטפלת במספר נושאים אשר להם השלכות על התפקוד האקדמי של אוניברסיטאות המחקר, ואין לה אלא טובת המערכת האקדמית הישראלית נגד עיניה.

עקרי העמדות:

מוסכם על כולם שמערכת ההשכלה הגבוהה נמצאת במשבר, ושאיכותה נפגעה בשנים האחרונות. הסיבות למשבר והדרכים לתיקונו הם הנושאים המעניינים את הוועדה.

אנו מבקשים לטעון כי הסיבה העיקרית למשבר היא הקיצוץ המתמשך בתקציבים אשר נכפו על המערכת בשנים האחרונות, והתרופה העיקרית היא הגדלה משמעותית של תקציבי מערכת ההשכלה הגבוהה. התקציבים צריכים להיות גבוהים יותר מאלו מרמתם בראשית העשור, וזאת משני נימוקים: ההידרדרות החלה כבר בעשור הקודם, וחלו התייקרויות משמעותיות במחירי ציוד מתקדם.

אנו קוצרים היום פירות של ההשקעה בעבר הרחוק, בהן זכתה המערכת להקצאת משאבים סבירה. אנו חוששים שאם לא ייעשו התיקונים הנדרשים, לא נזכה להצלחות בעתיד.

לאוניברסיטת המחקר שני יעדים מרכזיים – יצירת ידע והנחלתו. היכולת להשיג שני יעדים אלה נפגעה, כפי שניווכח מהסתכלות בנקודות הבאות:

1. יחס מספרי בין מספר הסטודנטים למספר חברי הסגל. בטכניון, למשל, היחס המספרי היה כ-13 ל-1 בשנות השמונים. היחס הנוכחי הוא כ-23 ל-1, כתוצאה מגידול של כ-60% במספר הסטודנטים, לעומת ירידה של כמעט 15% במספר חברי הסגל. תופעה דומה אפשר לראות באוניברסיטאות אחרות בארץ. כדי להבין את המשמעות של מספרים אלה, נציין כי ב MIT, למשל, היחס הוא פחות מ-11 ל-1. היחס הנכון, אשר שרר בשנות השמונים, אפשר לחברי הסגל להקדיש זמן ואנרגיה להוראה הולמת לסטודנטים. היום, כתוצאה מהיחס המספרי הבלתי סביר בעליל, הסטודנט אינו זוכה לתשומת הלב הראויה. מבחינה זו יש צדק בדברי הסטודנטים, במובן שהתמורה שהם נדרשים לשלם אינה מצדיקה העלאת שכר הלימוד.

בדיקות שנערכו לאחרונה ודווחו בעיתון ניו-יורק טיימס הראו כי בהרבה מקרים הסטודנטים לתואר ראשון בארה"ב תורמים כבר בשלב זה למחקר כי סקרנותם מתעוררת, והם בעלי רעיונות מקוריים. מניסיון אישי של חלק מהוותיקים במערכת הישראלית ניתן להיווכח בתופעה דומה בעבר הרחוק – של סטודנטים לתואר ראשון הלומדים בסמינר מעוט משתתפים ומשיגים תוצאות מחקריות. במצב בו יחס סטודנטים-סגל מדורדר תופעות כאלה תהיינה נדירות מאד. נוסף לזאת את ביטולן של משרות מתרגלים, כתוצאה מהקיצוצים, והתמונה של פגיעה בהליך הנחלת הידע תהיה ברורה לכל.

-2-

2. **משתלמים לתארים גבוהים** הם העתודה הן למחקר האקדמי ולמילוי שורות הסגל, והן למחקר בתעשיות עתירות הידע, המשוועות לכוח אדם מעולה, אשר חינוכו טוב. הקיצוצים הביאו למצב בו המשתלמים, אפילו הטובים שבהם, אינם יכולים לזכות במלגה אשר תאפשר להם להקדיש את כל זמנם ומרצם למחקר. כך מתמשכת השתלמותם מעבר לנדרש, ואיכותה נפגעת. כאשר מוסיפים לכך את העובדה שחבר הסגל אינו יכול להקדיש להם די זמן, לאור יחס סטודנטים-סגל גרוע, כאמור לעיל, אין פלא שהשם המצוין של מערכת ההשתלמות לתארים גבוהים בארץ, אשר אפשר לבוגריה להשתלב במחקר בטובות באוניברסיטאות בחו"ל, מתחיל להיפגע. הנוזקים הם ארוכי טווח.
3. המספר הקטן של משרות פוגע בהוראה גם דרך הכיתות הגדולות, השימוש ההולך וגובר במורים מן החוץ שמחויבותם למוסד ולסטודנטים פחותה במידה ניכרת, ולבריחת המוחות. הרבה דוקטורנטים ופוסט-דוקטורנטים מעולים נוסעים לחו"ל, נשארים שם בעיקר בגלל חוסר משרות, וכך נמנעת תרומתם לאקדמיה הישראלית בשני המישורים – יצירת ידע והנחלתו.
4. המדע מתחדש, וכיווני המחקר והדגשים משתנים. בהיעדר תקנים נבלמת האפשרות ליצור קבוצות מחקר חדשות, ולפתח תחומים חדשים. אנשים טובים מחו"ל נזקקים הן לציווד מחקרי, והן לקיומן או פיתוחן של קבוצות מחקר בשטחי העניין שלהם. השכר אינו מהווה גורם עיקרי, אלא סביבת העבודה והיכולת לממש את שאיפותיהם ולמצות את הפוטנציאל שלהם. כאשר הצפי הוא שהמערכת מצטמצמת, והעתיד לחידוש ופיתוח אינו קיים, כוח המשיכה יורד, ו**בריחת המוחות** הופכת מזליגה לשיטפון.
5. אין די כסף לספריות, ואפילו לא לאחד התחליפים הלא מושלמים לספריות- הלא הם כתבי העת האלקטרוניים. אין כסף לציווד מתקדם. בהיעדר שני אלה, נפגע המחקר, ואין צורך להכביר על כך מלים.

עד כה התייחסנו לנושא העיקרי והדחוף ביותר – **הצורך האקוטי בהגדלת המשאבים העומדים לרשות מערכת ההשכלה הגבוהה**. בהמשך נעסוק ברעיונות אשר, לפי הדיווחים, נמצאים על סדר יומה של הוועדה.

-3-

אנו מבקשים להדגיש כי נתנגד בכל תוקף לפגיעה בחוק המועצה להשכלה גבוהה, סעיף 15, המציין במפורש שכל מוסד מוכר הוא בן חורין לכלכל את ענייניו האקדמיים והמנהליים כטוב בעיניו, במסגרת תקציבו. אנו משוכנעים שכל המלצה המנוגדת לחוק זה תגרום נזקים בלתי נסבלים, וקוראים לוועדה להימנע מכל המלצה כזו.

והרי עמדותינו באשר לרעיונות אשר כנראה נבחנים ע"י הועדה:

1. הפתרונות לדיפרנציאציה בין חוקרים פעילים יותר ופעילים פחות קיימים כבר כיום, באופן עקרוני, והמינון ניתן להגמשה כדי להשיג יעדים רצויים. הפתרונות כוללים קצב עלייה בדרגה, פרסים, מענקי מחקר מקרנות חוץ-מערכתיות, הסרת המגבלה של אי הענקת תוספת מחקר לחוקר ראשי, הקיימת בחלק מן הקרנות, וכדו'. התנאי הבסיסי, שעליו אנו עומדים, הוא שכל מערכת השיפוט תהיה אקדמית, לא נתונה לשרירות לב, לא של גורמים חיצוניים למערכת האקדמית ולא של נשיאי המוסדות. תוספת משמעותית לקרנות כגון BSF, ISF ולכספים שיעמדו לרשות המדענים הראשיים, תאפשר להרחיב את הדיפרנציאציה הזו. מן הראוי ליצור קרן, דוגמת NATIONAL ENDOWMENT FOR THE ARTS, אשר תאפשר תגמולים ראויים, דרך מענקי מחקר תחרותיים, גם לחוקרים במדעי הרוח והחברה.
2. יתרונה של שיטה זו, של הסתמכות על מענקי מחקר מקרנות תחרותיות, הם כפולים. הם מאפשרים אבחנה ע"י מערכת שיפוט אקדמית בין חוקרים, והם גמישים לחלוטין וניתנים לשינוי והתאמה מדי פעם. כך נהוג בארצות הברית, בה יש תקציבים רב שנתיים לקרנות מסוג NSF, NIH, ודומיהן. הן אינן כובלות את ידי המערכת.
3. חוקרים מצטיינים במידה יוצאת דופן, כגון מועמדים או זוכים בפרסים בינלאומיים יוקרתיים במיוחד, יכולים לזכות, בהליך אקדמי מיוחד, הקיים בחלק מהאוניברסיטאות, למעמד של "פרופסור ייחודי" (DISTINGUISHED PROFESSOR), ולזכות בתגמול גבוה יותר, שיינתן כמענק קבוע, או כשכר מיוחד לקבוצה ייחודית זו.
4. אין להנהיג שכר דיפרנציאלי לפי דיסציפלינות. זהו רעיון מרבה מדנים, שיביא רק נזקים למערכת. מי יקבע כי פילוסופיה, אמנות, מורשת העם היהודי, היסטוריה או מדעי המדינה, לדוגמא, הם, או חלקם, נחותים לעומת מקצועות כמו כלכלה, פיסיקה, או הנדסת חשמל? האומנם חוקר מעולה במדעי החיים ראוי לשכר גבוה יותר מחוקר מעולה בהיסטוריה? האומנם העשרת חיי הרוח של האזרחים אינה חשובה לעתיד החברה בישראל כמו העשרתם החומרית? רמת החיים אולי תעלה אם תהיה התמקדות בנושאים המביאים תמורה כלכלית, אבל איכות החיים תיפגע. מדינת ישראל צריכה לשמור על מקומה בטיפוח המחקר וההוראה בנושאים אלה. המסר של דחיקת הנושאים לקרן זווית ע"י דיפרנציאציה בשכר הוא שלילי ביותר. יש לציין כי דיפרנציאציה מסוימת בתגמולים (ולא בשכר) קיימת ממילא כתוצאה מזמינות שונה של קרנות המעניקות מענקי מחקר עליהם יכולים אנשי מדעי הרוח להתחרות. כפי שצוין לעיל, יש לדאוג לכך שתוקמנה קרנות כאלה כדי שאפשר יהיה לאבחן בין תגמולים לחוקרים פעילים יותר ולכאלה הפעילים פחות במחקר בתחומים אלה.

-4-

5. נודע לנו כי הוועדה מוטרדת מהשאלה של גיוס אנשים טובים בתחומים המקצועיים, המקנים לסטודנטים מיומנויות פרקטיות, כגון ראיית חשבון, מינהל עסקים וארכיטקטורה, היות שאלה אינם מוכנים להצטרף לסגל האוניברסיטה בתנאי השכר הנמוכים הנהוגים במערכת האוניברסיטאית. אחד הפתרונות האפשריים, אשר מן הראוי לשקול אותם, יתואר להלן. זו רק דוגמא לכך שאפשר למצוא פתרונות סבירים, שלא יזעזעו את המערכת ולא יגרמו נזקים.

לגבי דיסציפלינות מסוימות, לפי החלטת כל אוניברסיטה, תוסר המגבלה על תקרת השכר ממקורות חיצוניים ביום הפנוי לעיסוקים אחרים של חברי סגל, ותוגמש המגבלה של יום בשבוע לעיסוקים כאלה. אלו עניינים שכל אוניברסיטה יכולה לגבש מדיניות לגביהם, היכולה, בין השאר, להגביל את מספר האנשים המועסקים במסגרת כזו.

יתרונו של פתרון כזה הוא בהיותו פתרון לבעיית מגבלת השכר לדיסציפלינות "מקצועיות-יישומיות", שהחלק המחקרי בהן הוא בעל מרכיב קטן יותר מזה של המקצועות הנכללים ב"ליבה" של האוניברסיטה המחקרית. יתר על כן, פתרון כזה אינו משבש את מערכת השכר, הנשארת אחידה, והתוספות לתגמוליהם של חברי סגל כאלה אינו בא ממקורות תקציביים של מערכת ההשכלה הגבוהה.